

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2326>**К. Латиш,**

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри криміналістики
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Є. Демидова,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

О. Домашенко,

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри криміналістики
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

І. Колеснікова,

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри криміналістики
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЕКСПЕРТНІ ПОМИЛКИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. Застосування криміналістичних та судово-експертних знань є необхідною передумовою розслідування злочинів на локальному та національному рівнях. Без застосування криміналістичних та судово-експертних знань під час розслідування кримінальний процес стає мертвим та бездоказовим [1, с. 179]. Разом з цим, трапляються випадки, коли судові експерти припускаються помилок. Якщо такі помилки не будуть виявлені вчасно, це може призвести до допущення помилок при винесенні вироку, оскільки суд, зазвичай, враховує висновок експерта в якості доказу. Винесення вироку на підставі висновку експерта, в якому є помилки, може призвести до істотного порушення прав людини. Окрім того, такі ситуації підривають авторитет до інституту експертиз, формування думки про відсутність необхідної компетенції в окремого

експерта чи установи в цілому, їхню необ'єктивність та поширення цієї думки серед суспільства. У випадках, коли виявляються експертні помилки, постає нагальна потреба у призначенні повторної експертизи, у проведенні додаткових слідчих (розшукових) та процесуальних дій задля усунення експертної помилки, що тягне за собою збільшення строків досудового розслідування. Отже, експертні помилки призводять також і до відсутності процесуальної економії.

Аналіз досліджень та публікацій. Теоретичні питання експертних помилок розглядали у своїх працях, зокрема такі криміналісти, як С. Р. Багіров, А. І. Вінберг, Г. Л. Грановський, І. М. Каплунов, Н. І. Клименко, Н. О. Паліашвілі, В. Ю. Шепітько та інші вчені.

Метою статті є аналіз способів виявлення експертних помилок під час проведення окремих видів експер-

тиз у сфері інформаційних технологій, а також розроблення криміналістичних рекомендацій задля запобігання виникненню експертних помилок при проведенні криміналістичних експертиз у сфері інформаційних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Висновки експертиз використовуються в якості інструменту доказування, тому є неприпустимим допущення будь-яких помилок. Своєрідним фільтром для ідентифікації цих помилок є оцінка висновку експерта зі сторони обвинувачення, захисту та суду, але це не може мати абсолютний характер з суб'єктивних причин, які залежать від тактики ведення справи та ролі у процесі, а також того, що суддя приймає рішення за своїм внутрішнім переконанням, яке може бути не критичним. Тобто, мається на увазі, що органи досудового слідства і суди знаходяться під істотним впливом висновків експертів і здебільшого некритично оцінюють результати їх досліджень [2, с. 8], на відміну від сторони захисту. Так, в одному кримінальному провадженні саме сторона захисту звернула увагу на те, що висновок експерта № 912, яким визначено вагу наркотичного засобу, не відповідає наказу МОЗ України № 188 від 01.08.2000 (зі змінами), яким встановлено, що при визначенні ваги наркотичного засобу каннабіс враховуються цілі або різного ступеня подрібнення будь-які частини рослини роду коноплі або їх суміш (за винятком власне дозрілого насіння). Експертом же було вказано вагу 5389 г з насінням, без якого вага не перевищила б 2000 г, і, відповідно склад ч. 3 ст. 309 КК України, був би відсутній [3].

Разом з тим, слід зазначити, що й сторона обвинувачення також надає оцінку висновкам експерта, але здебільшого зауваження стосуються неповноти проведення дослідження, ненадання відповідей на усі питання. У зв'язку з чим у більшості випадків

сторона обвинувачення призначає додаткову експертизу, а не повторну [4]. Тут постає цікаве питання, якщо відповідь експерта на питання експертизи не відповідає фактичним обставинам кримінального правопорушення, яку саме додаткову чи повторну експертизу слід призначити. Додатковою є експертиза, якщо для вирішення питань щодо об'єкта, який досліджувався під час проведення первинної експертизи, необхідно провести додаткові дослідження або дослідити додаткові матеріали (зразки для порівняльного дослідження, вихідні дані тощо), які не були надані експертові під час проведення первинної експертизи. Повторною є експертиза, під час проведення якої досліджуються ті самі об'єкти і вирішуються ті самі питання, що й при проведенні первинної (попередніх) експертизи (експертиз) [5]. З огляду на те, що питання прокурором ставиться те саме, яке і ставилося під час проведення первинної експертизи і фактичні обставини не змінилися, жодних додаткових матеріалів не вимагається та не надається, то у цьому випадку є підстави для призначення саме повторної експертизи. Отже, вбачаються помилки і у визначенні видів експертиз.

Учасники досудового розслідування та подальшого судового розгляду не мають тих спеціальних знань, якими володіють експерти. На цьому також наголошує Ю. К. Орлов, який вказує, що оцінка висновку експерта для осіб, які не володіють спеціальними знаннями, часто становить, неабияку складність. Разом з тим, можна відзначити надмірну довіру до висновку експерта та завищену оцінку його доказового значення [6].

Тому цікавим є те, що оцінку висновку експерта може надавати і сам експерт. Так, у судовому засіданні безпосередньо експертом було заявлено, що у висновках експертизи є технічні помилки у вигляді сутте-

вих розбіжностей, а також вбачаються аналітичні помилки експертів [7]. Однак, слід погодитися з кваліфікацією цих помилок як технічних. До технічних помилок, на нашу думку, можуть відноситися описки, певні граматичні, лінгвістичні неточності, які не призводять до викривлення змісту висновків. Наслідком таких помилок не буде призначення ще однієї криміналістичної експертизи чи проведення додаткових слідчих (розшукових) дій. У цьому ж разі експерт вказав на наявність аналітичних помилок та істотних розбіжностей між тезами у дослідженні та його висновками. Тому можна говорити про таку групу помилок, як аналітичні.

Важливим питанням є розуміння поняття експертної помилки. Зокрема, Г. Л. Грановський вважав помилкою експерта його висновки (основні та проміжні), що не відповідають дійсності, а також неправильності в діях або міркуваннях, що відображають процес експертного дослідження, в уявленнях, судженнях, поняттях [8, с. 2]. Інші вчені під помилкою судового експерта розуміють його ненавмисні неправильні дії або бездіяльність в процесі експертного дослідження, котрі реалізуються у висновках через неправильне отримання і переробку інформації на рівні відчуття, сприйняття, уявлення, мислення, що обумовлені психічними, соціальними, біологічними якими експерта [9, с. 74].

Н. І. Клименко вказує, що помилка є результатом сумлінної помилки експерта, але при цьому припускає, що помилка може бути і наслідком свідомого порушення експертом вимог методики дослідження [10, с. 38]. З цим визначенням слід погодитися. Разом з тим, необхідно зазначити, що свідоме порушення експертом вимог методики дослідження може бути у такому випадку кваліфіковане як кримінально каране діяння. Так, деякі вчені пропонують такі ознаки для відмежування експертної помилки

від тієї помилки, за допущення якої можна понести кримінальну відповідальність:

– помилка судового експерта є результатом не наміру чи необережності, а лише ненавмисних дій чи бездіяльності;

– експертна помилка реалізується у експертній діяльності;

– її суб'єктом є судовий експерт; – вона виражається у формі неправильних висновків експертизи [9, с. 74].

Тобто, завідома неправдивість висновку експерта може виражатися у свідомому ігноруванні або замовчуванні при дослідженні істотних фактів та ознак об'єктів криміналістичної експертизи, у викривленому описі цих фактів та ознак, свідомо неправильній їх оцінці або свідомо неправильних діях та операціях з їх дослідження та вибору експертної методики. Слід погодитися з думкою М. Я. Сегає, який вказує, що для формування достовірного висновку експерт змушений мінімізувати ризик виникнення помилок шляхом правильно обраної стратегії пізнання відображеної інформації шляхом сумування додаткової інформації, котра міститься у паралельних, зворотних, зустрічних зв'язках, використання всіх трьох методів вирішення експертних задач (діагностичного, ідентифікаційного, ситуалогічного) експертів [11, с. 46].

Важливим питанням при проведенні криміналістичних експертиз у сфері інформаційних технологій є правомірність використання цифрового паролю експертом для розблокування смартфона, комп'ютера або іншого технічного носія. При оцінці чи мала місце експертна помилка необхідно розглядати декілька ситуацій: 1) коли судовий експерт самостійно «долає таку систему логічного захисту», тобто отримує доступ до технічного носія; 2) коли судовий експерт використовує той цифровий пароль, який йому надав слідчий,

не перевіряючи правомірність способів якими він його отримав. Доволі цікавим є питання віднесення такої перевірки до повноважень судового експерта, адже в жодній інструкції чи іншому нормативно-правовому акті не вказано такого обов'язку судового експерта. Так, слідчий має зазначити не лише назву, марку, модель, колір, ІМЕІ, серійний номер технічного носія, який надає на дослідження, але й повинен вказати який код потрібно ввести при розблокуванні. Разом з цим, введення цифрового паролю для розблокування технічного носія з подальшим отриманням доступу до його даних, може кваліфікуватися як подолання системи «логічного захисту», на яке потрібна ухвала слідчого судді. Крім того, непоодинокі випадки застосування до підозрюваного під час допиту фізичного та психологічного насильства з метою повідомлення паролю до зашифрованих на його технічному носії даних.

Тому, на нашу думку, виникнення експертних помилок також пов'язано з тими помилками, яких припускаються слідчі при призначенні криміналістичних експертів.

Як продемонструвало опитування судових експертів, дуже часто слідчі не відрізняють види судових експертів у сфері інформаційних технологій за об'єктами та не розділяють їх на окремі види при винесенні постанов про призначення. Більше того, рідко використовують інститут комплексних судових експертів, особливо, коли за одним і тим самим об'єктом необхідно використати спеціальні знання з різних галузей. Так, відповідно до п. 1.2.14 Інструкції про призначення та проведення судових експертів та експертних досліджень, затвердженої наказом МЮУ 08.10.1998 № 53/5, комплексною є експертиза, що проводиться із застосуванням спеціальних знань різних галузей науки, техніки або інших спеціальних знань (різних напрямів у межах однієї галузі знань) для вирі-

шення одного спільного (інтеграційного) завдання (питання) [5].

На цьому ж наголошує і Б. Б. Теплицький, який зазначає, що однією постановою (ухвалою) призначають експертизи за різними видами об'єктів (сервери та персональні комп'ютери або мобільні телефони й «планшетні» комп'ютери), для дослідження яких потрібно залучати відповідних спеціалістів, що, як наслідок, ускладнює або унеможлиблює її проведення. Також серед помилок, яких припускаються ініціатори проведення експертів комп'ютерної техніки та програмних продуктів, він вказує такі:

– на експертизу надають об'єкти, які не містять і не можуть містити інформації, що має значення для доказування;

– однією постановою (ухвалою) призначають судові експертизи за надмірною кількістю об'єктів, що фактично унеможлиблює своєчасне та належне їх дослідження;

– судовому експерту надають об'єкти, які з об'єктивних причин неможливо належно дослідити (через відсутність відповідних програмних й апаратних засобів і пристроїв) [12, с. 31].

Дійсно слід погодитися, що матеріально технічне забезпечення судово-експертних органів є не на високому рівні, ще й через те, що інформаційні технології невідмінно розвиваються, що потребує постійної модернізації технічної оснащеності цих органів. Тому треба констатувати, що інколи неможливо вирішити ті питання, які ставить слідчий, саме через відсутність відповідних програмних комплексів у розпорядженні судово-експертної установи.

Тому вбачається необхідним при призначенні відповідної судової експертизи у сфері інформаційних технологій попередньо встановити чи має технічну можливість та чи інша судово-експертна установа для проведення відповідного дослідження.

Стосовно того, що на експертизу надаються об'єкти, які не містять і не можуть містити інформації, що має значення для доказування, то у цьому випадку слід погодитися частково, оскільки слідчий не завжди має правову та технічну можливість ідентифікувати зміст інформації на вилученому технічному носіїві. Тим паче, її вивчити та прийняти подальше рішення про її статус. Тому і виникає об'єктивна необхідність звернутися до інституту криміналістичних експертиз у сфері інформаційних технологій.

Що стосується тези Б. Б. Теплицького відносно того, що однією постановою (ухвалою) призначають судові експертизи за надмірною кількістю об'єктів, що фактично унеможлиблює своєчасне та належне їх дослідження, з цим також можна погодитися. Однак, це потребує конкретизації та визначення певних критеріїв, за якими слідчий має розмежовувати ці об'єкти.

Об'єктивні експертні помилки можуть бути зумовлені відсутністю методик дослідження певних об'єктів, особливо у сфері інформаційних технологій, відсутністю технічних криміналістичних засобів їхнього дослідження або їхню недостатню чутливість. На цьому ж акцентує увагу і В. Коршенко, вказуючи, що методика дослідження, має включати наступне: алгоритм дії експерта під час проведення дослідження з розв'язання типових завдань; рекомендації з вибору джерел інформації (технічної літератури, довідкових видань, електронні форуми за даними питаннями); рекомендації з вибору програмного забезпечення для проведення експертизи; рекомендації з технічного забезпечення експерта [13, с. 193].

Висновки. Таким чином, в якості криміналістичних рекомендацій задля запобігання виникненню експертних помилок при проведенні криміналістичних експертиз у сфері інформаційних технологій можна запропонувати наступні:

1) використовувати загальноживаний категоріальний апарат (уникати використання жаргонізмів та непрофесійних термінологічних категорій (наприклад, «матплата», «залізо», «вінчестер», «логи та паси» тощо), тобто уникати обмеженості та викривлювання інформації;

2) ставити конкретні питання, що відповідають методичній та технічній термінології, на які має бути надано однозначну відповідь. Такі питання та відповіді не повинні стосуватися процесу дослідження технічних носіїв, не можуть носити правовий або довідковий характер;

3) поставлені питання та відповіді не повинні виходити за межі компетенції судового експерта та його експертної спеціальності;

4) не надавати відповіді на питання правового характеру, у той самий час під час відповіді на поставлені питання застосовувати ретроспективний підхід;

5) відповіді на питання повинні бути конкретними (у той самий час і не бути обмеженими чи фрагментарними), а також не вимагати значних процесуальних та інших витрат.

Стаття присвячена аналізу експертних помилок, які можуть мати місце під час проведення окремих видів криміналістичних експертиз у сфері інформаційних технологій. Це питання є особливо важливим через те, що у подальшому допущені експертні помилки можуть призвести до виникнення слідчих та судових помилок при ухваленні обвинувального чи виправдувального вироків. Висновки експерта мають бути об'єктивними та достовірними. Розглянуто різні теоретичні підходи до класифікації експертних помилок, визначено їхні основні відмінності від завідомо неправдивого висновку шляхом виокремлення типових ознак, що відрізняють. Оскільки у межах цієї статті розглядаються

експертні помилки, які можуть мати місце під час проведення криміналістичних експертиз у сфері інформаційних технологій, то, як продемонструвало дослідження, більшість помилок пов'язано з використанням застарілих методик, неправильним вибором методики дослідження, не виконання її вимог, не повнотою дослідження та використання системи подолання логічного захисту технічного носія, законність якого може бути піддана сумнівам. Проведено опитування слідчих та судових експертів, а також здійснено аналіз судових рішень з метою узагальнення видів експертних помилок, які виникають у практичній діяльності. За результатами цього опитування встановлено відсутність єдності у методичних підходах до проведення криміналістичних експертиз, що призводить до допущення експертних помилок. Тому рекомендується здійснювати узагальнення експертної практики призначення повторних експертиз з метою пошуку причин їхнього призначення та аналізу допущених помилок. З урахуванням традиційної криміналістичної доктрини та тенденцій практики, вироблено та запропоновано криміналістичні рекомендації для запобігання виникненню експертних помилок при проведенні криміналістичних експертиз у сфері інформаційних технологій.

Ключові слова: використання спеціальних знань, криміналістичні експертизи, інформаційні технології, електронні сліди, експертні помилки.

Latysh K., Demidova E., Domashenko O., Kolesnikova I. Forensic expert's mistakes during conducting some types of criminalistics expertise in the field of information technologies

The article is devoted to the analysis of expert errors that

may occur during certain types of forensic examinations in the field of information technology. This issue is particularly important because further expert errors can lead to investigative and judicial errors in conviction or acquittal. The expert's conclusions must be objective and reliable. Various theoretical approaches to the classification of expert errors are considered, their main differences from a knowingly false conclusion are exposed by identifying typical distinguishing features. As this article deals with expert errors that may occur during forensic examinations in the field of information technology, the study showed that most errors are related to the use of outdated methods, incorrect choice of research methods, non-compliance with its requirements, not completeness of research and use of the system of overcoming the logical protection of the technical medium, the legality of which may be questioned. A survey of investigative and forensic experts was conducted, as well as an analysis of court decisions in order to summarize the types of expert errors that arise in practice. According to the results of this survey, there is a lack of unity in methodological approaches to forensic examinations, which leads to expert errors. Therefore, it is recommended to generalize the expert practice of appointing re-examinations in order to find the reasons for their appointment and analysis of errors. Taking into account the traditional forensic doctrine and trends in practice, forensic recommendations have been developed and proposed to prevent the occurrence of expert errors in conducting forensic examinations in the field of information technology.

Key words: use of special knowledge, forensic examinations, information technologies, electronic traces, expert errors.

Література

1. Shepitko, V. Yu., & Shepitko, M. V. (2021). *The role of forensic science and forensic examination in international cooperation in the investigation of crimes. Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 28(1). С. 179–186.
2. Багіров С. Р. *Причинний зв'язок у злочинах, що вчиняються через необережність*; автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право»; Київ, 2005. 20 с.
3. Ухвала Деснянського районного суду м. Чернігова. 2016. База даних «Єдиний реєстр судових рішень». URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/55046348>
4. Ухвала Костянтинівський міськрайонний суд Донецької області. 2018. База даних «Єдиний реєстр судових рішень». URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72913358>.
5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : наказ МЮУ 08.10.1998 № 53/5. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98?find=1&text=комплексн#w1_1 (дата звернення: 26.06.2022).
6. Орлов Ю. К. *Заключение эксперта и его оценка (по уголовным делам): учеб. пособие*. Москва : Юрист, 1995. 64 с.
7. Ухвала Лубенський міськрайонний суд Полтавської області. 2019. База даних «Єдиний реєстр судових рішень». URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82818910> (дата звернення: 26.06.2022).
8. Грановский Г.Л. *Природа, причины экспертных ошибок и пути их устранения. Новые разработки и дискуссионные проблемы теории и практики судебной экспертизы: экспресс-информация*. Вып. 2. Москва : ВНИИСЭ, 1983. С. 1–9. С. 2.
9. Абрамова В. М. *Помилки у судово-експертній діяльності: сутність, умови виникнення та види* / В. М. Абрамова, Є. Ю. Свобода. *Криміналістика і судебна експертиза*. 2014. Вып. 59. С. 72–79.
10. Клименко Н. И. *Экспертные ошибки и их причины. Криміналістика і суд. експертиза*. 1988. Вып. 37. С. 38.
11. Сегай М. Я. *Судебная экспертиза материальных следов-отображений (проблемы методологии)* / М. Я. Сегай, В. К. Стринжа. Київ : Ін Юре, 1997. 174 с.
12. Теплицький Б. Б. *Актуальні питання призначення експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів під час розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем, комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 3 (120). С. 28-34.
13. Коршиенко В. *Судова телекомунікаційна експертиза як джерело доказів під час розслідування кіберзлочинів. Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2017. № 2. С. 197–199.